

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-33>**Світлана РОЗМАРИЦЯ,***orcid.org/0000-0002-6358-2795*

кандидат філологічних наук,

методист вищої категорії, викладач-методист української мови і літератури

Відокремленого структурного підрозділу «Миколаївський будівельний фаховий коледж»

Київського національного університету будівництва і архітектури

(Миколаїв, Україна) rozmaritsa74@gmail.com

Галина МАТУСЯК,*orcid.org/0000-0002-7430-8257*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук

Херсонського державного аграрно-економічного університету

(Кропивницький, Україна) h.bokshan@gmail.com

КНИГА ТРЕВЕЛОГІВ СТЕПАНА ЛЕВИНСЬКОГО «СХІД І ЗАХІД»: ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ

Тревелогі українського письменника і перекладача, культуролога і сходознавця, дипломата Степана Левинського заслуговують на особливу увагу дослідників подорожньої літератури, а також учених, чий науковий інтерес дотичний до орієнтальних студій. Літературний доробок автора впродовж тривалого часу не був відомий широкому загалу, чим можна пояснити незначну кількість наукових розвідок, присвячених аналізу його творів. Завдяки активній діяльності В. Габора, спрямованій на популяризацію творчості галицьких митців, ім'я С. Левинського знову повернулося до літературознавчого дискурсу. Утім, наявні публікації не торкаються питання ознак ідіостилю українського сходознавця, які оприявнюються у книзі «Схід і Захід», що надає актуальності обраній темі літературознавчого дослідження. Мета статті – виявити особливості ідіостилю С. Левинського в книзі «Схід і Захід», а також з'ясувати авторську самотність у контексті подорожньої літератури першої половини ХХ століття. Усі збірки С. Левинського привертала увагу критиків і супроводжувалися переважно схвальними відгуками та рецензіями, хоча траплялися й такі, що фокусувалися на слабких сторонах його творів. Не стала винятком і книга «Схід і Захід», яку автор вважав однією з найглибших у своєму доробку. Непересічний талант спостерігача оприсутнюється в увазі С. Левинського до деталей і вмінні помічати те, що зазвичай залишається поза зором звичайного мандрівника. С. Левинський творить багатогранну картину східного світу, охоплюючи своїм письменницьким поглядом не лише архітектурну своєрідність й етнічну самотність місцевих жителів, а й природні ландшафти. Автор книги «Схід і Захід» вдається до стратегії поетизації вражень, що виявляється у глибокому ліризмі, широкому використанні тропів і засобів емотивності. С. Левинського як сина відомого львівського архітектора передусім цікавлять архітектурні пам'ятки відвіданих місць, які він описує із залученням розлогих коментарів культурознавчого й історичного характеру, а також філософських рефлексій. Перелічені характеристики дозволяють говорити про унікальність ідіостилю письменника та самотність його тревелогів в контексті подорожньої літератури першої половини ХХ століття.

Ключові слова: ідіостиль, поетика, тревелог, подорожня література, філософські рефлексії, ліризм, літературознавча рецепція.

Svitlana ROZMARYTSA,*orcid.org/0000-0002-6358-2795*

Candidate of Philological Sciences,

Methodologist of the Highest Category, Teacher-Methodologist of the Ukrainian Language and Literature

Mykolaiv Building Professional College of Kyiv National University of Construction and Architecture

(Mykolaiv, Ukraine) rozmaritsa74@gmail.com

Halyna MATUSIAK,*orcid.org/0000-0002-7430-8257*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Public Administration, Law and Humanities

Kherson State Agrarian and economic University

(Kropyvnytskyi, Ukraine) h.bokshan@gmail.com

STEPAN LEVYNSKYI'S BOOK OF TRAVELOGUES "THE EAST AND THE WEST": SPECIFICITY OF IDIOSTYLE

The travelogues of the Ukrainian writer and translator, expert in cultural studies and diplomat Stepan Levytskyi deserve special attention of scientists investigating travel literature, and also those interested in oriental studies. The author's literary works were not known to a wide circle of readers for a long time, that accounts for few scientific studies dedicated to analysis of his prose. Due to V. Gabor's activity aimed at popularizing the works of Galician writers, the name of S. Levytskyi was returned to literature studies. However, the available publications do not cover the issue of the characteristics of the Ukrainian orientalist's idiostyle apparent in his book "The East and the West" that makes the research subject topical. The purpose of the article is to identify specificity of S. Levytskyi's idiostyle in his book "The East and the West" and also find the author's originality in the context of travel literature of the first half of the 20th century. All S. Levytskyi's books attracted attention of critics and mainly received positive evaluations, though there were also reviews focusing on weaknesses of his works. The book "The East and the West" considered to be one of the most comprehensive works by the author was not an exception. The unique talent of an observer is evident in S. Levytskyi's attention to details and the ability to see those things which are usually left unnoticed by an ordinary traveler. S. Levytskyi creates a multifaceted picture of the Eastern world depicting not only architectural uniqueness and ethnical authenticity of the local people, but also natural landscapes. The author of the book "The East and the West" applies the strategy of poeticizing impressions manifesting itself in deep lyricism, a wide use of figures of speech and emotive techniques. S. Levytskyi as a son of the famous Lviv architect was mostly interested in architectural monuments which he described using extended comments of cultural and historical nature, and also philosophical reflections. The mentioned characteristics allow for conclusions about uniqueness of the writer's idiostyle and originality of his prose in the context of travel literature of the first half of the 20th century.

Key words: *idiostyle, poetics, travelogue, travel literature, philosophical reflections, lyricism, critical reception.*

Постановка проблеми. Тревелоги українського письменника і перекладача, культуролога і сходознавця, дипломата Степана Левинського заслуговують на особливу увагу дослідників подорожньої літератури, а також учених, чії наукові інтереси дотичні до орієнтальних студій. Його подорожі до Японії та Кореї і перебування в Китаї викликали жвавий інтерес до східної культури, який, у свою чергу, інспірував написання тревелогів (книги «Від Везувія до пісків Сахари» (1926), «З Японського дому» (1932), «Схід і Захід» (1934)). Поетика творів С. Левинського вирізняється з-поміж інших зразків подорожньої літератури тонким ліризмом, вишуканою філософічністю й стилістичною самобутністю, що надає доробку автора непроминальної цінності.

Аналіз досліджень. Передусім варто наголосити, що літературний доробок С. Левинського упродовж тривалого часу не був відомий широкому загалу, чим можна пояснити незначну кількість наукових розвідок, присвячених аналізу його творів. Посилений інтерес критиків до постаті талановитого письменника-мандрівника і сходознавця в першій половині ХХ століття змінився багаторічним періодом незаслуженого забуття. Завдяки активній діяльності В. Габора, спрямованій на популяризацію творчості галицьких митців, ім'я С. Левинського знову повернулося до літературознавчого дискурсу. Утім, наявні дослідження є лише першим кроком до студіювання мандрівної прози автора. Серед низки публікацій про тревелоги С. Левинського насамперед необхідно назвати ґрунтовну працю Т. Гавриліва,

присвячену аналізу книги «Схід і Захід», у якій науковець оперує терміном дисперсія в характеристиці творів автора, наголошуючи на його інтенціях поставити під сумнів усталені поняття і «здеконструювати їх та запропонувати нове прочитання» (Гаврилів, 2020: 383). Варто також згадати розвідку С. Розмариці й Г. Бокшань «Поетика збірки Степана Левинського «З Японського дому»», у якій дослідниці акцентували специфіку артикуляції орієнтальної тематики в подорожній прозі письменника, зробивши висновок про «еклектичний стиль есеїстики С. Левинського, яка поєднує характерні ознаки поетичної прози, виразний гумористичний модус і точність та докладність наукового викладу» (Розмариця, Бокшань, 2023: 223). І. Жиленко виявила типологічні паралелі й авторську самобутність у компаративному дослідженні, присвяченому творчості М. Байкова і С. Левинського, зосередившись на жанрових ознаках і автобіографічних маркерах (Жиленко, 2018). Однак, згадані публікації не торкаються питання ознак ідіостилю українського сходознавця, що оприявнюються у книзі «Схід і Захід», що надає актуальності обраній темі літературознавчого дослідження.

Мета статті – виявити особливості ідіостилю С. Левинського в книзі «Схід і Захід», а також з'ясувати авторську самобутність у контексті подорожньої літератури першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Непересічний талант «обсерватора життя» (Габор, 2018) оприявнюється в увазі С. Левинського до деталей і

вмінні помічати те, що зазвичай залишається поза зором звичайного мандрівника. Багато сучасників відзначали беззаперечний літературний хист й оригінальний письменницький стиль, який відрізняв його прозу від інших зразків галицької подорожньої літератури початку ХХ століття. Сам С. Левинський пояснював вишуканість свого письма й естетичні доміанти своїх творів впливами французької літератури, зумовленими кількарічним проживанням у Парижі.

Усі збірки С. Левинського привертала увагу критиків і супроводжувалися переважно схвальними відгуками та рецензіями. Не стала винятком і книга «Схід і Захід», яку автор вважав однією з найглибших у своєму доробку. У рецензії на неї М. Рудницький акцентував фаховий підхід С. Левинського до фіксації своїх подорожніх вражень, які він підкріплював книжками «про історію та звичаї краю, який оглядає» (Габор, 2018: 14). Критик підсумував особливості наративної стратегії у збірці «Схід і Захід»: «У цій книзі «Захід» – це автор, «схід» – те, що він бачить. Таким робом схід відбивається у західній призмі» (Габор, 2018: 14).

Авторитетні тогочасні часописи, зокрема «Нова Хата», підкреслювали стильову вишуканість «Сходу і Заходу», що виявлялася у вмінні автора поєднувати докладні описи побаченого з філософськими рефлексіями щодо культурних особливостей відвіданих місць (Габор, 2018). В одній із рецензій акцентовано відмінність тревелогів С. Левинського від інших зразків мандрівної прози, що дає підстави вважати книги автора нетрадиційною подорожньою літературою. Не можна не згадати неприхильні рецензії на книгу «Схід і Захід». Так, М. Барських закидав авторові брак цілісності концепції, самоповтори, нудний виклад, відсутність динамічного сюжету, шаблонність, претензійність заголовку, що не пасував не пов'язаним між собою уривкам, які радше нагадували низку спогадів про подорожі, а не повноцінні літературні твори, а також надмірну етичну обережність в описах Єрусалиму. На думку критика, «так подорожує кожний пересічний турист, а від подорожника-письменника» мусимо вимагати чогось більше (Габор, 2018: 14). Важко погодитися з такою оцінкою книги С. Левинського, оскільки звичайний мандрівник неспроможний створити багатовимірну візію відвіданих місць, доповнених ґрунтовними коментарями історичного й культурологічного характеру.

Зауважимо, що в короткій передмові до книги «Схід і Захід» автор попереджає читача про те, що її назва може викликати невиправдано високі

очікування щодо змісту, оскільки натякає на намір зачепити в ній культурні, політичні чи економічні паралелі. Проте нічого такого реципієнт у книзі не знайде, бо це «тільки мандрівні спомини», тому наперед просить вибачення за невідповідність висунутим до неї вимогам (Левинський, 2018: 137). Цікавою є думка Т. Гаврилів, який вважає, що в передмові С. Левинський вступає в гру з читачем, підкреслюючи дисконстантність усталених понять, які насправді залежать від індивідуальних інтерпретацій (Гаврилів, 2020: 382).

Попри такі неоднозначні оцінки книги «Схід і Захід» у літературознавчій рецепції, варто погодитися з думкою В. Габора, який зробив незрівнянно багато для популяризації творчості С. Левинського, про те, що доробок автора є «цінним внеском в українську подорожню літературу початку ХХ ст., цікавими й самобутніми виданнями, що пронизані водночас ліризмом і філософічністю, тонкою обсервацією екзотичного світу» (Габор, 2018: 15).

С. Левинський народився в родині відомого архітектора, тому невипадковим видається його інтерес до архітектурних пам'яток відвіданих місць. На це звертав увагу у своїй критичній рецензії М. Барських, вважаючи, що автор «не завжди вміє відчутти й передати індивідуальне обличчя описуваних будівель» (Габор, 2018: 15). Ця теза не виглядає досить переконливою з огляду на її суб'єктивність і поверховість. Спробуємо переконатися в тому, що С. Левинському вдавалося належним чином відобразити архітектурну самобутність побаченого, аналізуючи його мандрівні спостереження.

Книга «Схід і Захід» починається замальовками Константинополя, зокрема, візіями мінаретів. Властивий авторові ліризм надає його прозі поетичності, що виявляється у використанні метафоричного порівняння матеріалу, з якого збудовані будівлі, з риб'ячою лускою, яка магічним чином твердне й перетворюється на слоновою кістку. Композиція мінаретів асоціюється в автора з завітчаними «вінками різьблених галерейок» (Левинський, 2018: 137). Поруч із суто поетичною образністю натрапляємо на перелік назв архітектурних споруд і локацій, властивий радше науковому стилю: свята Софія, мури св. Ірени, Султан Ахмед, Сулейман, Скутарі, Дольма-Багче, Галата, Золотий Ріг тощо.

С. Левинський звертає уваги на кольори міста та його гамір: до зорових образів автор додає слухові (шепіт, шум, музика, пісні), щоби витворити багатовимірну картину яскравого і галасливого східного міста. Власне описові фрагменти роз-

гортаються у філософські роздуми про часткову втрату Константинополем барв та екзотичного колориту, оскільки місцевий люд усе більше «скидається на космополітичну юрбу присередземноморського європейського міста» (Левинський, 2018: 138). Автор зауважує трансформацію фантазійних статичних видів у пульсуюче життя, частиною якого стає мандрівник, причалюючи до берега. Цікавим є уподібнення роздумів до «різнокольорових камінчиків візантійської мозаїки» (Левинський, 2018: 138). У такий спосіб С. Левинський демонструє внутрішнє налаштування на перебування в Константинополі, синхронізацію відчуттів із оточенням.

Фокус уваги С. Левинського не обмежується лише екзотичними краєвидами: він також цікавиться місцевим населенням, зокрема загадковим жіноцтвом. Погоджуємося з І. Жиленко в тім, що авторові властиве «пристрасне бажання вивчати природу і людей Далекого Сходу» (Жиленко, 2018: 3–4). Описам зовнішності у тревелогах С. Левинського так само притаманна висока поетичність і романтичність. Так, очі туркені письменник зображує як «дві романтичні твердині, закутані у чари давніх віків, козацьких походів, у спомини геройства, сміливості й хитрощів» (Левинський, 2018: 141). І в цьому випадку автор робить коментар культурологічного характеру, що стосується відходу від традиції носити чарчаф, який, на його думку, засуджує старше покоління.

С. Левинський творить багатогранну картину східного світу, охоплюючи своїм письменницьким поглядом не лише архітектурну своєрідність й етнічну самобутність місцевих жителів, а й природні ландшафти. У нарисі «Босфор у ночі» автор поетично візуалізує протоку в романтичному стилі: «Щось незвичайно чаруюче й лагідне розлілялось скрізь по Босфорі, як віддих коханої жінки» (Левинський, 2018: 142). Погоджуємося з Т. Гаврилівим, який слушно зауважує: «У кожній людині поміж інших ідентичностей живе homo poeticus. Левинський рухається від словесного документування побаченого до його поетичного вираження» (Гаврилів, 2020: 405).

Зумовлений родинною традицією інтерес С. Левинського до архітектури виявляється у збірці «Схід і Захід» досить виразно. Автор подає докладний опис собору св. Софії, розмірковуючи над причинами стильової еkleктики, спричиненої тим, що «візантійський архітектурний стиль не остав без впливу на мистецький стиль турецьких побідників» (Левинський, 2018: 143). Автор змальовує інтер'єр св. Софії, порівнюючи її купол із великим келихом, повернутим додолу, докладно візу-

алізуючи поліхромію й орієнтальну орнаментику. С. Левинський акцентує досконалість форм, гармонію кольорів, виняткове відчуття естетики і довершене поєднання архітектурних форм. Разом із тим, вважаємо слушним спостереження Т. Гавриліві щодо «архітектурних акцентів» у «Сході і Заході»: «Хоч Левинський і присвячує у своїх подорожніх книжках описам будівель чимало уваги, проте вони не домінують» (Гаврилів, 2020: 378).

Характерною рисою ідіостилю автора є супровід опоетизованих описів культурологічними, філософськими чи історичними коментарями. С. Левинський із документальною прецизійністю перераховує джерела доставки будівельних матеріалів для спорудження св. Софії, вказує імена будівничих «вічного пам'ятника», пояснює походження нового стилю, що спирався на елліністичні та перські впливи, а також подає свою версію величі собору, що полягає в «ірраціональній синтезі всього» (Левинський, 2018: 145). У своїх нарисах автор виявляє хист читати й інтерпретувати «матеріальну мову» архітектури.

Автор робить екскурс у минуле, наснажуючи його філософськими теоріями про велич візантійського мистецтва, шукаючи його підґрунтя в поєднанні трьох культур – «Еллади, Орієнту і Християнства» (Левинський, 2018: 147). С. Левинський намагається витлумачити його естетичну простоту й багатство орнаментики, його символіку та монументальність. Із докладністю культуролога автор «Сходу і Заходу» пояснює еволюцію візантійського мистецтва через взаємодію різних впливів і традицій, виокремлюючи три його періоди.

У нарисі про містечко Еюб опоетизовані пейзажні замальовки чергуються з історичними коментарями про наступ арабів на Візантію та філософськими рефлексіями про віру, «що дає світло серед темних стежок життя, а смерті – солодке забуття вічності» (Левинський, 2018: 147). Тут також спостерігаємо стратегію поєднання опоетизованих описів із документальними коментарями та роздумами про універсальні категорії, про яку писали С. Розмариця і Г. Бокшань у розвідці про книгу «З Японського дому» (Розмариця, Бокшань, 2023).

У нарисах про Єрусалим С. Левинський підкреслює мультикультурний характер міста: «Для трьох великих світових релігій воно є санктуарієм і ціллію віковичного паломництва» (Левинський, 2018: 155). Письменник доповнює опоетизовані культурологічні рефлексії ліричними спогадами про досвід пізнання Бога, навіяними побаченими релігійними пам'ятками і святинями. С. Левин-

ський використовує всі рівні текстової емотивності, щоби читач відчув переживання й настрої мандрівника. Т. Гаврилів слушно звертає увагу на цілісність сприйняття автором «полісемантичного» топосу Єрусалиму (Гаврилів, 2020: 378).

Висновки. Таким чином, вищенаведені спостереження уможливають висновки про ті риси письменницького ідіостилу С. Левинського, які вирізняють його тревелоги від інших зразків подорожньої літератури. Автор книги «Схід і Захід» вдається до стратегії поетизації вражень, що виявляється у глибокому ліризмі,

широкому використанні тропів і засобів емотивності. С. Левинського як сина відомого львівського архітектора передусім цікавлять архітектурні пам'ятки відвіданих місць, які він описує із залученням розлогих коментарів культурознавчого й історичного характеру, а також філософських рефлексій. Перелічені характеристики дозволяють говорити про унікальність ідіостилу С. Левинського та самобутність його тревелогів. Перспективи подальших досліджень убачаємо в компаративному аналізі подорожніх творів С. Левинського і С. Яблонської.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Габор В. Степан Левинський – письменник-мандрівник: життя між Сходом і Заходом. *Степан Левинський. Від Везувія до пісків Сахари. З Японського дому. Схід і Захід*. Львів : ЛА «Піраміда», 2018. С. 7–15.
2. Гаврилів Т. «Схід і Захід» Степана Левинського. *Стратегії мемуарної та мандрівної літератури західноукраїнських письменників другої половини XIX – першої половини XX століття*. Колективна монографія. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 377–415.
3. Жиленко І. Таємничий світ Далекого Сходу в нарисах Миколи Байкова і Степана Левинського. *Web of Scholar*. 1(19), Vol.5, January 2018. С. 3–9.
4. Левинський С. Схід і Захід. *Від Везувія до пісків Сахари. З Японського дому. Схід і Захід*. Львів : ЛА «Піраміда», 2018. С. 137–204.
5. Розмариця С., Бокшань Г. Поетика збірки Степана Левинського «З Японського дому». *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 26. Т. 1. 2023. С. 219–223.

REFERENCES

1. Gabor V. (2018) Stepan Levynskiy – pismennyk-mandrivnyk: zhyttia mizh Skhodom i Zakhodom. [Stepan Levynskiy as a writer-traveller: life between the East and the West] Stepan Levynskiy. *Vid Vezuviia do piskiv Sakhary. Z Yaponskoho domu. Skhid i Zakhid* – Stepan Levynskiy. From Vesuvius to the Sahara sands. From the Japanese house. The East and the West. Lviv : LA “Pyramida”. 7–15. [in Ukrainian].
2. Havryliv T. (2020) “Skhid i Zakhid” Stepana Levynskoho. [“The East and the West” of Stepan Levynskiy] *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatur zakhidnoukrainskykh pismennykiv druhoi polovyny XIX – pershoi polovyny XX stolittia*. Kolektyvna monohrafiia – Strategies of memoir and travel literature of the West-Ukrainian writers of the second half of the 19th century – the first half of the 20th century. National Academy of Sciences of Ukraine, I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. Lviv. 377–415. [in Ukrainian].
3. Zhylenko I. (2018) *Taiemnychiy svit Dalekoho Skhodu v narysakh Mykoly Baikova i Stepana Levynskoho*. [Mysterious world of the Far East in the essays of Mykola Baikov i Stepan Levynskiy] *Web of Scholar*. 1(19), 5, January. 3–9. [in Ukrainian].
4. Levynskiy S. (2018) *Skhid i Zakhid*. [The East and the West] *Vid Vezuviia do piskiv Sakhary. Z Yaponskoho domu. Skhid i Zakhid* – From Vesuvius to the Sahara sands. From the Japanese house. The East and the West. Lviv : LA “Pyramida”. 137–204. [in Ukrainian].
5. Rozmarytsia S., Bokshan H. (2023) *Poetyka zbirky Stepana Levynskoho “Z Yaponskoho domu”*. [Poetics of Stepan Levynskiy’s book “From the Japanese house”] *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, 26 (1). 219–223. [in Ukrainian].